

виконавці / В. Литвин. - К.: Абрис, 1994. - 495 с. **6.** Полохало В. Неототалітарні трансформації посткомуністичної влади в Україні / В. Полохало // Політична думка - 1994. - № 3. - С. 16-17. **7.** Пилипенко В. Є. Владна еліта у контексті суспільного розвитку / В. Є. Пилипенко, Ю. О. Привалов, В. Д. Ніколаєвський. - К.: ПЦ «Філіант», 2008. - 158 с. **8.** Куколев И. Трансформация политических элит в России / И. Куколев // Общественные науки и современность. - 1997. - № 4. - С. 82-91. **9.** Карозерс Т. Конец парадигмы транзита / Т. Карозерс // Политическая наука. Политическое развитие и модернизация: современные исследования. - 2003. - № 2. - С. 48-50. **10.** Шульга Н. Этапы становления политической элиты в Украине в годы независимости / Н. Шульга // Социология: теория, методы, маркетинг. - 2006. - № 4. - С. 24-37. **11.** Фесенко В. Отечественная политическая элита в контексте «проекта Украина» [Электронный ресурс] / В. Фесенко - Режим доступа: http://dialogs.org.ua/project_ua_full.php?m_id=304. - Загол. с экрана. **12.** Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні : Навч. посібник / Ф. М. Рудич, Р. В. Балабан, Ю. С. Ганжуров [та ін.] ; керівник авт. колективу Ф. М. Рудич. - К.: Либідь, 2008. - 440 с. **13.** Фесенко В. Политическая элита Украины: противоречия формирования и развития / В. Фесенко // Политические исследования. - 1995. - № 6. - С. 87-94. **14.** Литвин В. Украина: политика, политики, власть / В. Литвин. - К.: ИД «Альтернативы», 1997. - 335 с. **15.** Валевський О. Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження : Монографія / О. Л. Валевський. - К.: НІСД, 2001. - 242 с. **16.** Мацієвський Ю. Між авторитаризмом і демократією: політичний режим після «помаранчевої революції» / Ю. Мацієвський // Політичний менеджмент - 2006. - № 5. - С. 18-32.

УДК 323.1

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЗАСАДНИЧА УМОВА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ

Фурманюк М. І.

У статті досліджується роль національної ідентичності в процесі формування державницької ідеології сучасної України. Автор дає власне об'єктивне визначення понять «національна ідентичність», «державницька ідеологія» та пов'язаних з ними термінів «нація», «національне».

Ключові слова: національна ідентичність, ідеологія, нація.

In the article the role of national identity in the process of forming state ideology of modern Ukraine is researched. The author offers his own objective determination of the notions «national identity», «state ideology» and connected terms «nation», «national».

Keywords: national identity, ideology, nation.

Проблемі національної ідентичності завжди приділялось багато уваги. Дослідники й нині намагаються дати однозначне визначення цьому поняттю, але зробити це практично неможливо, адже воно складається ще з двох не менш складних термінів, які потребують окремого уточнення. Цілком логічно було б припустити, що різне тлумачення понять «ідентичності», «нації», «національного» призводить до різних результатів у процесі дослідження національної ідентичності. Якщо термін «ідентичність» розуміється вченими здебільш однаково, то з поняттям «нація» все набагато складніше.

Будь-яка невизначеність у поняттях може призвести до нерозуміння поставлених проблем. Як зазначив Р. Гроссмен, «якщо ми не знаємо достеменного значення слів, які вживаємо, то хай що обговорюватимемо – все даремно» [1].

Отже, перш ніж перейти до визначення ролі національної ідентичності в процесі формування державницької ідеології, ми спробуємо дати найбільш об'єктивне, на нашу думку, визначення понять «національна ідентичність», «державницька ідеологія» та пов'язаних із ними термінів, спираючись на дослідження цієї тематики вітчизняних та зарубіжних науковців.

Метою статті є визначення ролі національної ідентичності в процесі формування державницької ідеології сучасної України.

Вивченню проблем національної ідентичності та державності приділяють увагу українські філософи, політологи, політичні і громадські діячі: Т. Гнало, О. Гудима, Л. Нагорна, В. Котигоренко, О. Майборода, О. Надибська, Т. Пилипенко, Л. Пилипович, С. Римаренко, С. Рудик, М. Шульга, В. Піскун, Н. Федотова, М. Кармазіна та ін.

У сучасній українській науці поняття «ідентичність», як правило, розглядалось як тотожність. У найширшому розумінні цей термін означає комплекс внутрішньогрупових зв'язків, які виокремлюють дану спільноту з поміж інших і які є основою для специфічних емоційно-ціннісних орієнтацій її членів [2, с.74].

Ідентифікаційна система групи складна і багатоманітна. Кожна людина усвідомлює себе одночасно членом кількох «ми-груп», вона ідентифікує себе. Отже, в поняття ідентичності вкладається насамперед емоційний аспект орієнтації особи, групи, соціуму. Англійське слово «identity» має такі значення: тотожність, справжність, особність (самобутність).

Сучасна українська дослідниця М. Шульга визначає ідентичність як нерозривний зв'язок особи зі спільністю, ототожнення людиною себе із певною суспільною групою, вкорінену в духовному світі особи систему цінностей, ідеалів, норм відповідної спільності, що виявляється як стійке ядро [3, с.93].

Так В. Піскун головним напрямком пошуку сучасної ідентичності вважає національну ідею: серед головних завдань, які сьогодні стоять перед українським суспільством, авторка визнає формування у громадян України колективної національної ідентичності та інтеграцію національних меншин в український простір [4, с.58].

Позиція Н. Федотової прямо протилежна до поглядів В. Піскул. Авторка зазначає: «Кінцевою формою орієнтації на єдність є культурна уніфікація, що здійснюється при тоталітарних режимах, з властивою їм політикою придушення різноманіття» [5, с. 6]. Під ідентичністю Н. Федотова розуміє інтегрованість людини і суспільства, їхню здатність усвідомлювати свою самототожність у відповіді на запитання: «хто я такий є?» [5, с.14].

На розумінні ідентичності як тотожності побудував свою філософію «всеедності» В. Соловійов [6]. Уперше проблематика ідентичності у філософському плані опрацьована Дж. Мідом [7] та Ч. Кулі (20-30-і роки ХХ ст.) [8].

Видатний німецький філософ Ю. Хабермас визначає ідентичність так: «...Ідентичність Я означає ту своєрідну здатність дієздатних суб'єктів, що користуються мовою, залишатися тотожними самим до себе навіть при глибоких змінах структури особистості, якими вони відповідають на суперечливі ситуації» [9, с.10].

Як відзначає З. Бауман, проблема ідентичності – це проблема вибору й уміння вчасно зробити інший вибір, якщо попередня ідентифікація втратила цінність [10, с.176-192].

М. Уолцер вважає, що в сучасних умовах глобалізації спрацьовує механізм самозбереження етнокультурних спільнот, що поряд з ідеєю захисту прав і свобод особистості стає визначальним у плані формування самоідентифікації сучасної людини [11].

Позицію нацменшин у процесі формування сучасної ідентичності висловлює М. Феллер, який підтримує рецепт запобігання напруженості в міжетнічних відносинах, запропонований О. Майбородою: «...Відвертість етногруп у вираженні своїх інтересів, взаємна відкритість, реалізація спільного загальнонаціонального проекту, спрямованого на докорінне оновлення України, в якому раціоналізм був би органічно поєднаний із соціальною етикою» [12, с. 41].

Названі вище автори, як і всі ті, хто досліджує проблеми ідентифікації, підводять під формування сучасної ідентичності певне підґрунтя: етнічну єдність, національну ідею, релігію, мову,

політичні орієнтири тощо. Ю. Хабермас пропонує іншу основу нової ідентичності: «Нова ідентичність суспільства, яке пододало кордони окремих держав, не може ані співвідноситись з певною територією, ані спиратись на певну організацію» [13, с.49]. У зв'язку з цим підгрунтам нової ідентичності такого суспільства, за Хабермасом, є ідея універсальності демократії та прав людини – той «твердий матеріал, у якому сьогодні відбиваються промені національних традицій: мови, літератури, історії...» [13, с. 78].

Отже, враховуючи підвищений інтерес до цієї теми у нас і на Заході, можна констатувати, що сама проблема ідентичності є неоднозначною в теоретичній свідомості. І якщо у визначенні родового поняття «ідентичність» не виникає принципових розбіжностей, то цього не можна сказати про підпорядковане поняття – «національна ідентичність», що обумовлено різними тлумаченнями самого поняття нації. Останнє застосовується до етнічної спільноти, культурно-цивілізаційної спільноти, мовної групи, держави, а також держави і соціуму, об'єднаних поняттям «нація-держава».

Не можна скидати з рахунку і того факту, що в різних мовах поняття «нація» вживається для позначення різних спільнот. Кількість визначень нації обчислюється сотнями, але серед них немає жодного, яке могло б претендувати на титул загальноприйнятого [14, с.43]. Розмитість цього терміна впливає з його полісемантичності.

Термін нація існує багато століть. У стародавньому Римі богиня народження називалася Нацією. Латинське слово «natio» багатозначне. Ним позначають походження чи народження, рід, плем'я, народ, націю, породу, поганців, чужинців. У науковій літературі існує декілька трактувань «нації». «Для одних нація – це щось одвічне, біологічне, для других – тільки історичне і соціальне, для третіх – щось містичне, недопустиме для пізнання, для четвертих – ірраціональне, що заважає поступальному розвитку людства» [15, с.65].

Як наслідок, з'явилися різні підходи до визначення нації. Історики трактують її як політичну історію етносів-народів, політологи визначають націю як один із базових суб'єктів політичного життя, етнологи вивчають націю як неполітизовану етнічність. Психологи досліджують ментальність і специфіку психіки націй, а культурологи – особливості культури кожної нації [16, с.55].

Визначення нації, що існують сьогодні, умовно можна поділити на чотири великі групи: психологічні, культурологічні, етнологічні та історико-економічні. Засновником психологічної теорії нації вважається французький філософ та історик XIX ст. Р. Ренан, який стверджував, що «нація – це душа, духовний принцип». Представник австромарксизму О. Бауер розглядав націю як сукупність

людей, «спільністю долі згуртованих у спільність характеру». Культурологічна теорія нації була започаткована австромарксистом К. Реннером (Шпрингером), який вважав, що нація – «це союз осіб, які однаково розмовляють», «культурний союз».

Таким чином, якщо засновники психологічної теорії нації зводять її сутність передусім до спільності національної психології та національного характеру, то прибічники культурологічної теорії – переважно до спільності національної мови та національної культури. Обидві ці теорії мають чимало прихильників на Заході. Однак найпоширенішою сьогодні є етнологічна теорія нації. Увібравши в себе деякі елементи зазначених вище теорій, вона робить головний акцент на таких етнічних ознаках, як спільність походження, самосвідомість тощо. За всієї поваги до етнопсихологічних теорій націй не можна не звернути увагу на їх спільне вразливе місце: недооцінку, а подекуди й ігнорування соціального в національному [17, с.453].

У західних варіантах визначення поняття «нація» акцентується більша увага на територіальному чиннику. Так у «словнику американської спадщини англійської мови» нація трактується як «населення визначеної території, яке має спільні звичаї, походження, історію і часто мову» [18, с.122]. Автори «Міжнародного видання американської енциклопедії» визначають, що «нація – це велика кількість людей, які вважають себе спільністю. Вони часто мають одну або кілька спільних ознак: мову, культуру, релігію, політичні й інші інститути, історію і віру у спільність долі. Вони звичайно займають суміжну територію» [18, с.122]. Вебстерівський міжнародний словник англійської мови трактує націю як «спільність людей, яка складається з однієї або кількох національностей, має більш чи менш визначену територію і уряд» [18, с.122].

Отже, в західній етносоціології нація розглядається як сукупність громадян держави, як народ, організований у державу. Нація розуміється як територіальна спільність, як співгромадянство. Нація виступає як держава. Саме в цьому контексті вживається поняття «національна держава». Традиція іде від Великої французької революції, коли «нація» за змістовим значенням була близька до «держави», а «принцип національності» лежав в основі суверенного права народу на створення власної держави. Так сформувалось поняття «політична нація». За висловом Макса Вебера, «нація – це співтовариство відчуттів, які адекватно можуть виразити отримання власної держави» [18, с.122].

Цікавою думкою на становлення новітніх націй є теорія «Трьох хвиль» Е. Тоффлера. «Нації, – писав він, – це не «духовні утворення», як назвав їх Шпенглер, чи «ментальні спільноти», або «соціальні душі». Не є нація і «багатою спадщиною пам'яток», якщо

використати вислів Ренана, або «загальним баченням майбутнього», як стверджував Ортега. Те, що ми називаємо новітньою нацією, – це феномен Другої хвилі: єдина інтегрована політична влада, яка накладалася на єдину інтегровану економіку, або сплавилася з нею» [25, с. 80]. Отже, новітня нація – це насамперед результат модернізаційних процесів, інтегрована спільнота, в якій держава виступає в ролі артикулятора спільних інтересів і регулятора засобів їх реалізації [14, с.45].

Можна погодитися з думкою Й. Г. Фіхте, що національний принцип не є природним, біологічним, вродженим чи духовним. З ким або чим виявляє особа свою духовну спорідненість – це її особистий вибір, а розпливчатість поняття «нація» цей вибір ускладнює [14, с.44].

Вагомий внесок у розвиток теорії нації вніс представник національно-державницької ідеології політолог Станіслав Дністрянський. Основними ознаками нації незалежно від величини державної організації він вважав людей, територію і народну культуру. Терміном «люди» вчений визначає певний суспільний зв'язок, який склався на основі родового походження і загального почуття кровної спорідненості. «Культура» у трактуванні С. Дністрянського – народна мова та історичні звичаї. «Територія» для держави має політичне значення, а для нації – етнічне, тому що ідея самовизначення народу повинна вирішуватися у межах його етнічної території, яка згодом стає державною [16, с.58].

Атомістичну теорію нації у суспільно-політичній думці України представляв доктор філософії, історик, географ і суспільствознавець С. Рудницький. Дефініцію «нація» вчений визначає так: «самостійним народом або нацією зовемо більшу чи меншу групу людства, що має певну суму своєрідних, собі тільки притомих прикмет, котрі в'яжуть усі індивідуальності цієї групи в одну цілість» [19, с.280]. С. Рудницький стверджував, що дефініція «нація» може мати неоднаковий зміст, якщо її трактувати як державно-правову, соціологічну чи економічну категорію. «Біологічне» розуміння нації С. Рудницьким виявляється у наділенні її такими рисами, які характерні для популяції. У зв'язку з цим вчений робить висновок про те, що «гаразд і могутність народів більш залежать від біологічних, ніж від економічних чинників» [19, с.280].

Якщо розглядати націю як етнічну спільність, то потрібно зауважити, що це доволі розмитий феномен. Як зазначає сучасна українська дослідниця Л. Нагорна: «Така нація не має своїх посадових осіб; не існує чітких правил, які фіксують належність до нації, і чіткого переліку прав і обов'язків, які з цієї належності випливають». [14, с. 44].

Ми погоджуємось з думкою тих дослідників, які вважають, що етнос набуває ознак нації тоді, коли усвідомлено ставить собі за мету здобуття власної державності як певного рубежу, за яким стає можливе створення та формування національної держави.

Можна наводити ще низку визначень терміна «нація», які є у світовій науці. Надання нації єдиного визначення суперечить законам діалектики, бо нація – це динамічний організм. А отже, слід по-різному трактувати це поняття на різних етапах розвитку. Ознаки, яких набуває нація, можуть змінюватися в процесі становлення, і саме визначення поняття залежатиме від стану, в якому перебуває нація. Життєво необхідною умовою розвитку та існування нації є перебування в особливому стані розвитку, який пов'язаний з творенням державності, національної свідомості та культури. На нашу думку, для розуміння поняття «нація» важливо усвідомлювати постійний зв'язок її з творенням державності.

Автори «Українського народознавства» стверджують, що нація – «історично складена спільнота людей, якій притаманні всі ознаки народу. Вона засвоює набуті віками етнокультурні цінності, розвиваючи їх; водночас виступає як консолідуюча сила всіх громадян, спонукає їх до політичного життя» [20, с.31].

Різниця між етнічною і національною ідентичностями, на думку російського етнополітолога С. Рибакіна, полягає в тому, що об'єктивні корені етнічного лежать у підсвідомості самої особи, а поведінка формується зсередини в процесі соціалізації. Нація ж не формується з глибинних сутнісних структур особи. Об'єкт національної ідентичності перебуває поза людиною, в соціумі, а поведінкові настановлення при цьому формуються ззовні.

Досить точно Л. Нагорна зауважує різницю між етнічною і національною ідентичностями, зазначаючи: «Якщо етнічна ідентичність ґрунтується на певній системі об'єктивних ідентифікаторів: расових, культурних, психологічних (антропологічний тип, мова, релігійні догмати, традиційна обрядовість), то конститутивною основою національної ідентичності виступають ознаки, значно менш «відчутні на дотик»: свідомість, політична воля, громадянство» [14, с.43].

Цікава думка сучасного українського науковця О. Майбороди: «Для ідентичності українців характерно те, що характерно для всіх інших народів. Насамперед, історична пам'ять і уявлення про свою спорідненість. Треба завжди пам'ятати, що явище «кровної спорідненості» є уявним. Українці різнобарвні за своїми антропологічними ознаками, тому що формувалися на основі багатьох компонентів, а не тільки слов'ян. Навіть така ознака етнічності, як мова, притаманна тільки половині українського

населення. Відповідно, більшу роль відіграє уявлення про спільність походження та історичної долі». [21].

На наш погляд, доцільно пов'язати проблему національної ідентичності не з критерієм «подібності», а насамперед зі змістом спільної національної справи і з загальною проекцією цієї справи. Більш важливою ознакою причетності до будь-якої спільноти є спільна мета і сформована духовна приналежність. Можна бути етнічним українцем і не бути ним у духовному сенсі. Е. Еплер був недалеко від істини, коли зазначив: «До певної нації належить той, хто заявляє про свою приналежність до неї, причому до тих пір, поки він заявляє про це» [22, с.15].

Формування повноцінної нації, як і держави, не можливе без спільної мети, підґрунтя якої, на нашу думку, має бути державницька ідея – створення, розвиток і розбудова держави, зміцнення конституційного ладу, що безперечно є загальним інтересом нації, яка представляє цю державу, і потужним фактором консолідації суспільства.

Так, відомий український вчений М. Михальченко зазначає: «Державницька ідеологія (ідеологія створення і розвитку держави) базується на цінностях, закладених в основу держави, і обґрунтовує ці цінності» [23, с.21]. Дослідник визначає державницьку ідеологію як систему економічних, політичних, правових і культурних цінностей, ідей, цілей, у світлі реалізації яких подано перспективу розвитку суспільства і норми його функціонування в сьогоденні [23, с. 201]. Така доктрина, на думку науковця, формується і формулюється на базі збігу основних інтересів більшості соціальних груп населення з конституційним забезпеченням прав меншості.

У малій енциклопедії етндержавознавства зазначено, що головне завдання державницької ідеї, як і кожної ідеології, полягає в обґрунтуванні стратегічної мети розвитку держави, зміцнення конституційного ладу як концентрованого вираження панівних інтересів суспільства та аналіз їх взаємовпливу. Звідси випливає, що державницька ідеологія розбудови української держави, як і будь-яка ідеологія, покликана:

1. формувати державницький ідеал, визначати основні ціннісні пріоритети державного життя;
2. розробляти певну парадигму державницького життя: модель теперішнього етапу і пов'язаного з ним бажаного майбутнього;
3. обґрунтувати засоби та шляхи побудови запропонованої моделі;
4. знайти носія, виконавця поставленої мети, вказати, які соціальні суб'єкти будуть відігравати провідну роль, а які – допоміжну, а також у чому полягає особливість дії кожного суб'єкта

(класу, верств, клану, групи, партії, об'єднання тощо) та спосіб їх взаємовпливу;

5. координувати, узгоджувати соціально-класові інтереси різних верств населення, намагаючись досягти консенсусу, громадян, миру та злагоди через вплив на національну самосвідомість, суспільну свідомість [24, с.151].

Можна констатувати, що зв'язок між національною ідентичністю і державницькою ідеологією цілком очевидний. Якщо вважати, що етнос набуває рис нації тоді, коли усвідомлено ставить собі за мету досягнення державності, то можна припустити, що створення повноцінної держави, в основі якої була б нація, неможливе без продовження державотворчих зусиль.

Державницька ідеологія вже в своїй основі несе ідеї створення, розвитку і зміцнення держави, такі уявлення, в яких нація усвідомлює себе як державно-організовану спільність. Формується і формується вона, як зазначалось вище, на базі збігу основних інтересів більшості соціальних груп населення з конституційним забезпеченням прав меншості. Як зазначає М. Михальченко, «може існувати декілька державницьких ідеологій, які конкурують за способи ефективної реалізації цілей держави» [23, с. 21]. Отже, така ідеологія вбирає в себе ті методи, цінності, ідеї, цілі, які найбільше відповідають потребам громадян у певний історичний момент.

На відміну від державницької, державна ідеологія не допускає існування інших (опозиційних) ідеологій, вона визнана єдино правильною у державі, тому можуть не враховуватись інтереси представників інших ідеологій, що зазвичай і відбувається. Це не означає, що така ідеологія є «поганою», – вона як ніяка інша залежна від політичної сили, яка бере безпосередню участь у затвердженні і здійсненні рішень, пов'язаних з використанням державної влади. Тобто якою буде ідеологія – залежить від того, наскільки вірно ця політична сила розуміє та інтерпретує уявлення, інтереси, ідеї та цінності свого народу.

1. Grossman R. H. S. Plato To-Day. London, 1937. – P. 71. 2. Нагорна Л. Рекombінація ідентичностей і нове структурування українського соціуму // Наукові записки. – К.: ПiЕНД, 2000. – Сер. «Політологія і етнологія». – Вип. 12. 3. Шульга Н. Этническая самоидентификация личности. – К., 1996. 4. Піскун В. У пошуках ідентичності. Українська перспектива як усвідомлений вибір // Віче. – 2004. – № 12 (153). 5. Федотова Н. Толерантность как мировоззренческая и инструментальная ценность // Философские науки. – 2004. – № 4. 6. <http://www.vehi.net/soloviev> 7. <http://www.webstarstudio.com> 8. <http://www.club.from.ru> 9. Хабермас Ю. В поисках национальной идентичности. Философские и политические статьи. Перевод с

немецкого. – Донецк: Издательство «Донбасс», 1999. – 123 с. **10.** Бауман З. Индивидуализированное общество / Пер. с англ. Под ред. В. Л. Иноземцева; Центр исслед. индустр. о-ва / «Свободная мысль». – М.: Логос, 2002. – 325 с. **11.** Уолцер М. О терпимости. – М.: «Идея-Пресс», 2000. – 160 с. **12.** Феллер М. Міжнародні взаємини – це передусім взаємна повага // Віче. – 2002. – № 9 (126). **13.** Хабермас Ю. Способны ли сложносоставные общества к формированию разумной идентичности? // В поисках национальной идентичности. Философские и политические статьи. – Донецк: «Донбасс», 1999. – 123 с. **14.** Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні.-К.: ІПІЕНД, 2002. – 272с. **15.** Титодар М. Етнологія / Навч. посібник для студентів історичного факультету. – Ужгород, 1998. **16.** Бевз Т. Українська державність: ідеологія, політика, практика (Система народоправства у теоретичній спадщині Н. Я. Григорієва). – К.: ІПІЕНД, 2004. – 248 с. **17.** Енциклопедія етнокультурознавства: Понятійно-термінологічний інструментарій, концептуальні підходи. / [Римаренко Ю. І., Чернець В. Г., Шемшученко Ю. С. та ін.]; Ін-т держави і права ім. В. М. Корещького НАН України. Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв; [Редкол.: Римаренко Ю. І. (голова) та ін.] – К., 2000. **18.** Мала енциклопедія етнодержавознавства. К., 1997. **19.** Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України? – Львів, 1994. **20.** Українське народознавство. – Львів, 1994. **21.** <http://dialogs.org.ua> **22.** Эплер Э. Нация есть нечто нерушимое // Форвертс. – Бонн, 1989. – №8. **23.** Михальченко М. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – Дрогобич, 2004. **24.** Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корещького; [Упоряд. Ю. І. Римаренко; Редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін.] – К.: Генеза: Довіра, 1996. **25.** Тоффлер Е. Третья Хвиля. – К., 2000.

УДК 328.185

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОРУПЦІЇ

Кохан Г. В.

У статті пропонується аналіз підходів до вивчення політичної корупції, які використовувалися протягом ХХ ст., звертаючи особливу увагу на особливості застосування кожного підходу до вивчення політичної корупції та його ефективності. Окремо наголошено на нових міждисциплінарних підходах, які набули популярності у 1990-х роках.